

ПОЛІЦЕЙСЬКІ ЗАХОДИ В УКРАЇНІ: ВИДИ ТА ЗАСТОСУВАННЯ

Костенко І. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного права
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID ID: 0000-0002-6974-023X

Білоусова К. В.,
студентка
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID ID: 0000-0003-1136-3248X

У статті було здійснено дослідження поліцейських заходів. Для того щоб конкретизувати це поняття, було досліджено ознаки, види та проблеми реалізації поліцейських заходів, зокрема в Україні. Щодо основних ознак поліцейських заходів, то властиві такі ознаки, як ефективність, законність, необхідність та пропорційність. Видів виокремлюють два: превентивні та примусові. Превентивні поліцейські заходи визначаються як «профілактичні», «запобіжні», «попереджувальні». Головними особливостями превентивних заходів з точки зору права є регулювання і впорядкування суспільних відносин за допомогою адміністративно-правових норм і профілактичний характер. Примусовим поліцейським заходам характерне застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї. Однак такі заходи застосовуються лише у виключних випадках, а саме коли заходи превенції не дали певного результату або суспільно небезпечні діяння, які неможливо зупинити іншим способом, окрім заходів примусу. «Найсудоворішим» з таких заходів є застосування вогнепальної зброї. Однак це може тягнути за собою певні наслідки. Зокрема, у цій статті це розписано як приклад справи, що сталася 7 лютого 2016 року з працівником правоохоронних органів С. Олійником. Під час виконання своїх повноважень постраждала невинна особа, а саме підліток Михайло Медведєв. Також щодо проблем з перевищенням наданих поліції повноважень свідчить практика Європейського суду з прав людини. У статті виокремлені та розписані дві справи. Перша стосується громадянина Серікова, де у відділі заявника катували, принижували, а також загрожували зґвалтуванням. За рішенням Європейського суду з прав людини держава-відповідач повинна сплатити суму грошей за відшкодування моральної шкоди та компенсацію судових та інших витрат. Аналогічно висвітлено справу, що стосується Бекетова. У цій справі також відзначається про жорстоке поводження з боку правоохоронців районного відділу міста Києва, а також про неефективне розслідування скарг Бекетова, неналежних побутових умов під вартою. Європейський суд з прав людини виніс відповідне рішення у цій справі.

Ключові слова: поліцейські заходи, види поліцейських заходів, Національна поліція України, застосування превентивних заходів, застосування заходів примусу.

Постановка проблеми. Згідно з «Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод», найвищою соціальною цінністю є права людини та забезпечення їх реалізації. Функції щодо захисту основоположних свобод громадян, підтримка безпеки та порядку покладаються на центральний орган виконавчої влади – Національну поліцію України. Задля забезпечення суспільного порядку поліція має право застосовувати «поліцейські заходи», які бувають як превентивного, так і примусового характеру. Позаяк Україна прямує до ідеальної демократичної моделі, одним із головних кроків є забезпечення та гарантія всіх прав і свобод, а тому сфера реалізації поліцейських заходів потребує більш детального вивчення. Однак наявна низка прогалин щодо поліцейських заходів. Проблеми стосуються як недосконалості закону, так і його практичного застосування, що впливає на ефективність реалізації застосування поліцією таких заходів під час здійснення своїх повноважень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Детальним вивченням поняття поліцейських заходів, їх типів та видів, а також правил та підстав їх здійснення займалися такі вчені, як О. Кузьменко, В. Осадчий, М. Вітрук, Л. Кавун, О. Бондаренко, І. Бородін, А. Губанов, В. Шиян та інші.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати застосування та законодавче визначення поліцейських заходів в Україні та проблеми, які заважають ефективній реалізації реформи поліції, зокрема, прогалин законодавчого характеру.

З поставленої мети можна виокремити такі завдання:

- 1) дати визначення поняттю «поліцейські заходи» та обґрунтувати їх потребу у суспільстві;
- 2) виокремити типи та види поліцейських заходів та охарактеризувати їх;
- 3) проаналізувати практичне застосування поліцейських заходів в Україні та їх відповідність конституційно-правовим засадам, чинному законодавству.

Виклад основного матеріалу. Унаслідок здійснення реформи системи Міністерства внутрішніх справ створено новий центральний орган виконавчої влади – Національну поліцію України. Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» (далі – Закон) метою та головними завданнями органу є забезпечення суспільної безпеки, охорона прав і основоположних свобод людини, протидія правопорушенням і злочинам та надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які того потребують [1].

Для забезпечення виконання повноважень, покладених на Національну поліцію, правоохоронці мають право застосовувати поліцейські заходи. Стаття 29 Закону визначає поліцейський захід як комплекс дій принуки або профілактичного характеру, спрямований на тимчасове обмеження прав і свобод людини з метою протидії злочинності та підтримки суспільного порядку. Проте потрібно зазначити, що «обмеження прав і свобод людини» не синонімічне до поняття «порушення прав людини». Хоча це і закріплено на теоретичному рівні, однак у практичному застосуванні набуває іншого змісту.

Щодо превентивних заходів, то їх потрібно охарактеризувати як «попереджувальні», порівняно із заходами примусу вони повинні бути м'якшими до особи. Статтею 31 Закону закріплено положення про види попереджувальних заходів. Застосування заходів превенції поліцією не є самоціллю, воно доповнює проведення виховних, інформаційних і роз'яснювальних заходів [2, с. 126–127]. Щодо видів превенції, то їх виділяють два: загальний та індивідуальний. Загальним називають той вид превентивних заходів, що стосується попередження скоєння адміністративних і кримінальних правопорушень особами, схильними до протиправних вчинків. Індивідуальною ж є превенція, яка виступає профілактикою (попередженням) щодо вчинення нових правопорушень особами, які вже скоїли будь-яке правопорушення [3, с. 190].

Сутність застосування полягає в усуненні причин правопорушення і «унеможливлення» умов, що спотворюють таку поведінку. Головними особливостями превентивних заходів з точки зору права є регулювання і впорядкування суспільних відносин за допомогою адміністративно-правових норм і профілактичний характер [4, с. 72].

Щодо заходів примусу, то статтею 42 Закону визначаються такі як фізична сила, застосування спеціальних засобів і вогнепальної зброї. Такі заходи застосовуються лише у виключних випадках, а саме коли заходи превенції не дали певного результату або суспільно небезпечні діяння, які неможливо зупинити іншим способом, окрім заходів примусу. Статтею 43 Закону визначається саме порядок застосування таких заходів [1].

Отже, проаналізувавши це положення, можемо зробити висновок, що законодавець чітко зумовлює, за яких причин і яким способом і послідовності правоохоронець може застосовувати заходи примусу.

Щодо застосування поліцейським фізичної сили, то визначається вона статтею 44 Закону, а саме як застосування спеціальних прийомів боротьби (рукопашного бою) для забезпечення виконання поліцією покладених на неї повноважень. Положенням вище щодо підстав застосування встановлюється межа між застосуванням фізичної сили та спеціальних засобів, з огляду на вид правопорушення, обставини неправомірного діяння і параметри правопорушника (ознаки вагітності, вік та ін.).

Застосування вогнепальної зброї визначається як найсуворіший захід примусу, виняткові випадки якого визначаються статтею 46 Закону України «Про Національну поліцію». Правомірність застосування такого виду заходу перевіряється органами прокуратури, які з'ясовують, чи таке діяння мало досить підстав для застосування, завдана шкода мала необхідний, достатній і винятковий характер і її неможливо було досягнути іншими видами заходів [5].

Європейський суд з прав людини визначає, що застосування вогнепальної зброї з метою затримання особи, яка підозрюється у вчиненні ненасильницького злочину, не може бути «абсолютно необхідним» [6]. Слід зазначити, що частиною 6 статті 46 Закону встановлюється перелік обставин, за яких застосування зброї можливе без попередження [1]. Проте чи завжди реалізація такого виду примусу є дієюю та без наслідків?

Прикладом щодо цього може слугувати подія 7 лютого 2016 року, коли від кулі поліцейського С. Олійника загинув пасажир BMW Михайло Медведєв. Машина їхала по Києву на максимальній

швидкості, тим самим створюючи небезпеку. На вимоги поліцейських зупинитися водій не реагував, тому працівник правоохоронного органу діяв на підставі пункту 7 статті 46 Закону України «Про Національну поліцію»: «для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського» [1]. Однак С. Олійника було обвинувачено у навмисному вбивстві і він був взятий під варту [7].

Також практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) свідчить про те, що із застосуванням заходів під час фіксації правопорушень в Україні є низка проблем. Вони пов'язані з перевищенням повноважень працівниками Національної поліції. Наприклад, у справі «Серіков проти України» мати заявника подала скаргу до Харківської прокуратури про застосування під час затримання правоохоронцями надмірної фізичної сили, а у відділі заявника катували, принижували, а також загрожували зґвалтуванням. За результатами судово-медичної експертизи виявилось, що заявник мав струс мозку, гематоми на шиї та лівому плечі, а також синці на лівому зап'ястку. За рішенням ЄСПЛ держава-відповідач (у цьому разі Україна) повинна сплатити Серікову у загальній сумі 13200 EUR за відшкодування моральної шкоди та компенсацію судових та інших витрат [8].

Схожою є справа з практики ЄСПЛ «Бекетов проти України». У цій справі також зазначається про жорстоке поводження з боку правоохоронців районного відділу міста Києва, а також про неефективне розслідування скарг Бекетова, неналежних побутових умов під вартою. Як результат неналежного поводження судово-медичною експертизою було виявлено закриту черепно-мозкову травму та закриту травму живота. У результаті ЄСПЛ виніс рішення, що держава-відповідач повинна виплатити заявнику 11700 EUR упродовж трьох місяців та додатково суму будь-якого податку як відшкодування моральної шкоди [9].

Висновки. Отже, проаналізувавши поняття «поліцейські заходи», визначено, що вони повинні бути законними, необхідними, ефективними та пропорційними. Досліджено види поліцейських заходів, за яких обставин вони можуть застосовані, а за яких – ні. Головною метою застосування таких заходів є забезпечення прав і свобод, протидія злочинності і підтримка публічного порядку. Поліцейський захід повинен бути зупинений, коли досягнуто мету застосування. Також застосування заходів повинно відповідати конституційно-правовим засадам і «законно» обмежувати права і свободи правопорушників. Поліцейські заходи можуть застосовуватися виключно працівниками уповноваженого центрального виконавчого органу з метою виконання покладених повноважень.

Kostenko I., Belousova K. Police measures in Ukraine: types and applications

The purpose of writing the article was to study the police measures. In order to specify this concept, the signs, types and problems of implementation of police measures, in particular, in Ukraine, were studied. As for the main features of police measures, there are such features as efficiency, legality, necessity and proportionality. There are two types: preventive and coercive. Preventive police measures are defined as “preventive”, “precautionary”, “preventive”. The main features of preventive measures in terms of law are the regulation and regulation of public relations through administrative law and preventive nature. Coercive police measures are characterized by the use of physical force, special means and firearms. However, these measures are applied only in exceptional cases, namely when prevention measures have not given a certain result or socially dangerous acts that cannot be stopped in any other way than coercive measures. The most “severe” of these measures is the use of firearms. However, this can have certain consequences. In particular, in this article it is described as an example of a case that occurred on February 7, 2016 with a law enforcement officer S. Oliynyk. In the course of his duties, an innocent person was injured, namely a teenager Mikhail Medvedev. The case law of the European Court of Human Rights also testifies to the problems with exceeding the powers granted by the police. The article singles out and describes two cases. The first concerns a citizen of Serikov, where the applicant was tortured, humiliated and threatened with rape in the applicant’s department. According to the decision of the European Court of Human Rights, the respondent state must pay the amount of money for compensation for non-pecuniary damage and compensation for legal and other costs. The case concerning Beketov is similarly covered. The case also alleges ill-treatment by law enforcement officers in the Kyiv district department, as well as the ineffective investigation of Beketov’s complaints and improper living conditions in custody. The European Court of Human Rights has ruled in this case.

Key words: police measures, types of police measures, National Police of Ukraine, application of preventive measures, application of coercive measures.

Література:

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.08.2015 № 580-VIII. *База даних «Законодавство України»* / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 17.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 22.04.2021).
2. Глуховець В.А. Адміністративно-юрисдикційна діяльність Національної поліції : навчальний посібник. Дніпро : ДДУВС, 2016. 364 с.
3. Адміністративна діяльність поліції України у питаннях та відповідях : навчальний посібник / під ред. О.М. Бандурки. Харків : ХНУВС, 2017. 243 с.
4. Дідик Н.І. Превентивні функції в діяльності патрульної поліції. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*, 2016. С. 188–194.
5. Новицький Г. Пам'ятка співробітникам поліції «Щодо застосування вогнепальної зброї», 2016. URL: <http://mediarnbo.org/2016/02/10/pam-yatka-spivrobitnikam-politsiyi-shhodo-zastosuvannya-vognepalnoyi-zbroyi/>.
6. Case of “Nachova and others v. Bulgaria” (Application No. 43577/98 and 43579/98). Judgment European Court of Human Rights, 6 July 2004. HUDOC / European Court of Human Rights. URL: <file:///C:/Users/Home/AppData/Local/Temp/002-3747.pdf>.
7. Смертельна гонитва в Києві: прокуратура визнала винним патрульного, який застрелив у BMW підлітка. *УНІАН*. 08.11.2016. URL: <https://www.unian.ua/incidents/1612042-smertelna-gonitva-v-kievi-prokuratura-viznala-vinnim-patrulnogo-yakiy-zastreliu-u-bmw-pidlitka.html>.
8. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Серіков проти України» (Заява № 42164/09). 2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a97#Text.
9. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Бекетов проти України» (Заява № 44436/09). 2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d19#Text.